

O założeniach poezji pozytywistycznej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Maria Konopnicka, *Wolny najmita*, [w:] tejże, *Poezje*, Poznań 1973, s. 64.
- Źródło: Janina Kulczycka-Saloni, *Program literacki*, [w:] tejże, *Pozytywizm*, Warszawa 1977, s. 39.
- Źródło: Adam Asnyk, *Daremne żale*, [w:] tegoż, *Poezje*, Warszawa 1961, s. 12.
- Źródło: Grażyna Borkowska, „*Lecz gdzież jest pieśń...*” *O poezji i poetach*, [w:] tejże, *Pozytywiści i inni*, Warszawa 1996, s. 152.

O założeniach poezji pozytywistycznej

Pisanie

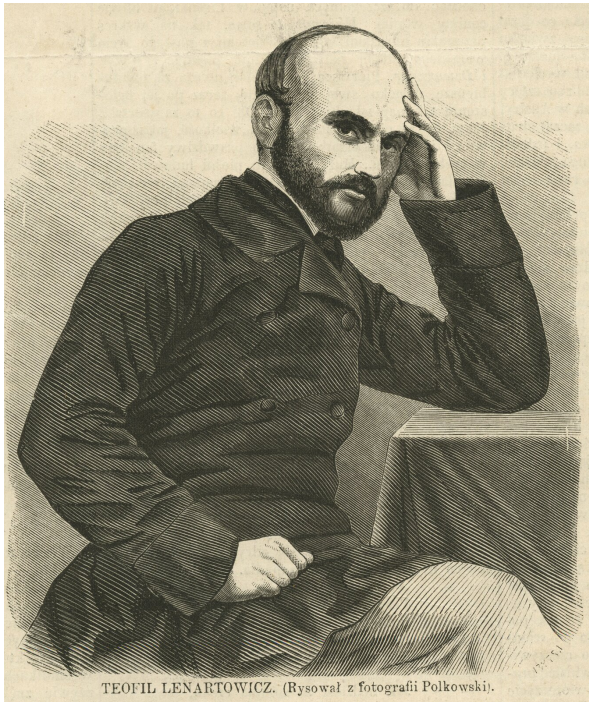
Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Epokę pozytywizmu określa się często mianem czasów niepoetyckich. Romantyczna wizja natchnionego poety, narodowego wieszczka i duchowego przewodnika stała się wówczas przedmiotem krytyki. Od poezji zaczęto oczekiwać przede wszystkim komunikatywności, odrzucenia romantycznej symboliki na rzecz zrozumiałego obrazowania. Najważniejszym postulatem stało się podejmowanie aktualnej tematyki dotyczącej spraw istotnych społecznie.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz najważniejsze założenia poezji pozytywistycznej.
- Przeanalizujesz fragmenty utworów poetyckich pochodzących z epoki pozytywizmu, określając ich problematykę.
- Prześledzisz charakterystyczne dla poezji pozytywizmu sposoby obrazowania.
- Porównasz założenia programowe pozytywistów z ich twórczością poetycką.

Przeczytaj

Józef Polkowski, *Teofil Lenartowicz*, 1861
Źródło: domena publiczna.

W drugiej połowie XIX wieku polska poezja stanęła u progu kryzysu. Żyjący nadal poeci romantyczni, tacy jak Wincenty Pol, Kornel Ujejski, Seweryn Goszczyński czy Teofil Lenartowicz, byli ciągle mocno związani z poetyką minionej epoki. Nie był to przykład zachęcający dla młodych artystów. Nie mogli oni także liczyć na inspiracje płynące z doktryn literackich ukształtowanych już po powstaniu styczniowym. [Pozytywizm warszawski](#) stanowił przede wszystkim program społecznego działania, twórczość artystyczną traktował jako nieznaczący dodatek. Mało znane były nowe koncepcje języka poetyckiego pojawiające się wówczas np. we Francji. Powszechnie akceptowano stan poetyckiej próżni. Jak zauważa Grażyna Borkowska:

” Grażyna Borkowska

„Lecz gdzież jest pieśń...” O poezji i poetach

Poeta tego czasu przypominał trochę człowieka we mgle. Nie mógł szukać oparcia w najbliższej tradycji poetyckiej [postromantycznej], ponieważ naskórkowo odczuwano jej anachronizm; jeśli zaś szukał owego wsparcia, to skazywał się na [epigonizm](#). Wzór wielkiej trójcy wieszczów był nieosiągalny, a nowe wzory poezji europejskiej nie dość znane.

Źródło: Grażyna Borkowska, „Lecz gdzież jest pieśń...” O poezji i poetach, [w:] tejsze, *Pozytywiści i inni*, Warszawa 1996, s. 152.

Stanisław Witkiewicz, *Ranny powstaniec*, 1881

Źródło: domena publiczna.

Po upadku powstania styczniowego pozytywiści stanęli także przed koniecznością rozprawy z romantyczną poezją, na której się wychowali i w którą byli „uczuciowo zaangażowani”. Jak pisze Janina Kulczycka-Saloni:

” Janina Kulczycka-Saloni

Program literacki

[...] był [to] ich chleb macierzysty i tragedią stało się dla nich, że w tym chlebie macierzystym dostrzegli truciznę, która ich zniszczyła i która tym samym zniszczeniem groziła następnemu pokoleniu. Decydując się na walkę z poezją romantyczną, z jej wpływem na naród, musieli się zdecydować na świętokradztwo, na zbezczeszczenie tych ołtarzy, przed którymi sami się modlili w młodości.

Źródło: Janina Kulczycka-Saloni, *Program literacki*, [w:] tejsze, *Pozytywizm*, Warszawa 1977, s. 39.

Pozytywiści zanegowali literacką postać samotnego romantycznego bohatera, skupionego na sobie i pochłoniętego przez własne cierpienie, bohatera, który przejęty

poczuciem misji do spełnienia decydował się na uczestnictwo w życiu zbiorowym. Poezja romantyczna jawiła im się jako elitarna, hermetyczna w swojej filozoficznej warstwie. Borkowska podsumowuje:

” Grażyna Borkowska

„Lecz gdzież jest pieśń...” O poezji i poetach

Musimy dobrze zrozumieć, że poezja drugiej połowy XIX stulecia musiała wywalczyć sobie miejsce obok pozytywizmu czy też niezależnie od niego. Poezji pozytywistycznej nie ma z definicji. Nigdy nie mieściła się w horyzoncie budowanych wówczas projektów literackich, ale – co równie ważne – nie była przedmiotem ataków obliczonych na jej unicestwienie. Poeci trafili na trudny czas. Charakter poezji tego okresu jest wynikiem tych trudności.

Źródło: Grażyna Borkowska, „Lecz gdzież jest pieśń...” O poezji i poetach, [w:] tejsze, *Pozytywiści i inni*, Warszawa 1996, s. 152.

” Janina Kulczycka-Saloni

Program literacki

Pierwsze i naczelne przykazanie brzmiało: literatura ma być użyteczna społecznie. Dotyczyło to także poety, bohatera lirycznego i samego utworu. Pozytywistyczny twórca miał się zrzec swoich przywilejów, swojej pozycji wyjątkowej jednostki, cierpiącej za wszystkich, wtajemniczanej w sprawy niedostępne dla innych śmiertelników. Teraz miał się stać jednym z wielu pracowników, a jego działanie było oceniane z punktu widzenia pożytku, które przynosi społeczeństwu: „Stawiano sprawę czysto »ekonomicznie« – aby artyście zapłacić za jego nieprodukcyjną pracę, ktoś się wyrzeka zaspokojenia części swoich potrzeb, a więc za tę »cenę« musi ona przynosić jakiś pożytek”.

Źródło: Janina Kulczycka-Saloni, *Program literacki*, [w:] tejsze, *Pozytywizm*, Warszawa 1977, s. 39.

Pozytywiści nie potępiali w całości romantycznej poetyki – cenili jej zdolność do oddziaływania na życie emocjonalne człowieka, na jego wychowanie. Nie akceptowali jednak poetyckiego przerostu fantazji i uczuciowości. Byli przekonani, że przemiany historyczne są nieuniknione, a trwanie przy romantycznych ideach w żaden sposób nie przyczyni się do poprawy sytuacji narodu i odzyskania wolności.

Słownik

epigonizm

(gr. *epígonos* – później urodzony; od rzeczownika „epigon” = naśladowca) – wtórne naśladowanie utalentowanych poprzedników

najmita

dawniej określenie człowieka wynajmującego się do sezonowych prac rolnych

pozytywizm warszawski

prąd umysłowy oraz ruch społeczny rozwijający się w Polsce po klęsce powstania styczniowego 1863–1864, zainicjowany przez absolwentów oraz wykładowców działającej w latach 1862–1869 Szkoły Głównej Warszawskiej. Romantyczna idea walki zbrojnej została zastąpiona postulatem pracy organicznej. Popierano tworzenie polskich przedsiębiorstw, stowarzyszeń, instytucji kulturalnych oraz naukowych. Podjęto działania na rzecz poprawienia poziomu życia oraz wykształcenia najuboższych warstw polskiego społeczeństwa (praca u podstaw). Głównym ośrodkiem pozytywizmu na ziemiach polskich była Warszawa, gdzie po upadku powstania styczniowego ukształtował się ruch umysłowy i społeczny stanowiący odpowiedź na nową sytuację

proza rymowana

proza, w której zestawienia rymujących się wyrazów podlegają celowej organizacji brzmieniowej. Rym w prozie ma przeważnie charakter rymu gramatycznego, wynika z powtarzalności tych samych form wyrazowych w obrębie jednego zdania lub też w szeregu następujących po sobie zdań paralelnych

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją dotyczącą najważniejszych założeń poezji pozytywistycznej oraz jej wybranych przedstawicieli. Stwórz mapę myśli, na której umieścisz jak najwięcej określeń odnoszących się do pozytywistycznego poety oraz cech poezji tego okresu.

Polecenie 2

Zastanów się, czy poezja odarta z romantycznej symboliki mogła mieć się oddziaływania na społeczeństwo. Sformułuj dwa argumenty, w których uzasadnisz swoje zdanie na ten temat.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Przeczytaj wiersz Adama Asnyka pt. *Daremne żale*. Zapisz w formie apelu przekaz, który kieruje podmiot liryczny do odbiorców. Nie cytuj.

” Adam Asnyk

Daremne żale

Daremne żale - próżny trud,
Bezsilne złorzeczenia!
Przeżytych kształtów żaden cud
Nie wróci do istnienia.

Świat wam nie odda, idąc wstecz,
Znikomych mar szeregu -
Nie zdoła ogień ani miecz
Powstrzymać myśli w biegu.

Trzeba z żywymi naprzód iść,
Po życie sięgać nowe...
A nie w uwiędłych laurów liść
Z uporem stroić głowę.

Wy nie cofniecie życia fal!
Nic skargi nie pomogą -
Bezsilne gniewy, próżny żal!
Świat pójdzie swoją drogą.

Źródło: Adam Asnyk, *Daremne żale*, [w:] tegoż, *Poezje*, Warszawa 1961, s. 12.

Ćwiczenie 3

Odnosząc się do poznanych założeń poezji pozytywistycznej, sformułuj dwa argumenty uzasadniające tezę, że wiersz Adama Asnyka *Daremne żale* można uznać za pozytywistyczny manifest poetycki.

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z fragmentem utworu Marii Konopnickiej *Wolny najmita*. Wskaż wszystkie wydarzenia, które złożyły się na trudną sytuację bohatera lirycznego wiersza. Nie cytuj.

” Maria Konopnicka

Wolny najmita

[fragment]

Wąską ścieżyną, co wije się wstęgą
Między półkami jęczmienia i żyta,
Szedł blady, nędzną odziany siermięgą,
Wolny najmita.

I nigdy wyraz nie był dalszym treści,
Jak w zestawieniu takim urągliwym!
Nigdy nie było tak głuchej boleści
W jestestwie żywym.

Rok ten był ciężki: ulewa smagała
Srebrnym swym biczem wiosenne zasiewy
I ziemia we łzach zaledwie wydała
Słomę a plewy.

Z chaty, za którą zaległy podatki,
Wygnany nędzarz nie żegnał nikogo...
Tylko garść ziemi zawiązał do szmatki
I poszedł drogą.

W powietrzu ciche zawisły błękity,
Echo fujarki spod lasu wschód wita...

Stanął i otarł łzę połą swej świty,
Wolny najmita.

Wolny, bo z więzów, jakimi go przykuł
Rodzinny zagon, gdzie pot ronił krwawy,
Już go rozwiązał bezduszny artykuł
Twardej ustawy...

Wolny, bo nie miał dać już dzisiaj komu
Świeżego siana pokosu u żłoba;
Wolny, bo rzucić mógł dach swego domu,
Gdy się podoba...

Wolny, bo nic mu nie ciąży na świecie -
Kosa ta chyba, co zwiśla z ramienia,
I nędzny łachman sukmany na grzbiecie,
I ból istnienia...

Wolny, bo jego ostatni sierota,
Co z głodu opuchł na wiosnę, nie żyje...
Pies nawet stary pozostał u płota
I z cicha wyje...

Wolny! - Wszak może iść albo spoczywać,
Albo kłać z zgrzytem tłumionej rozpaczy,
Może oszaleć i płakać, i śpiewać -
Bóg mu przebaczy...

Może zastygnąć, jak szrony, od chłodu,
Bić głową w ziemię, jak czynią szaleni...

Od wschodu słońca do słońca zachodu
Nic się nie zmieni.

Ubogi zagon u nędznej twej chatki
I mokrą łączkę, i mszary, i wrzosy
Obsadzi urząd... podatki! podatki!
Ty idź do kosy!

[...]

Źródło: Maria Konopnicka, *Wolny najmita*, [w:] tejże, *Poezje*, Poznań 1973, s. 64.

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Przedstaw okoliczności, w których pojawia się w wierszu *Wolny najmita* Marii Konopnickiej określenie „wolny”. Zastanów się, jaką wymowę zyskuje to określenie.

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Ćwiczenie 9

Pod adresem poezji pozytywistycznej sformułowano wiele oskarżeń. Poniżej przedstawiono cztery z nich. Podaj kontrargumenty do podanych zdań.

Praca domowa

Która z koncepcji poezji jest ci bliższa: romantyczna czy pozytywistyczna? Napisz rozprawkę na 150–200 słów.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: O założeniach poezji pozytywistycznej

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;
- 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;
- 6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje założenia poezji pozytywistycznej,
- wskazuje różnice między postulatami poetów romantycznych i pozytywistycznych,
- analizuje fragmenty pozytywistycznych utworów poetyckich,
- formułuje tezę i argumenty w pracy pisemnej na temat romantycznej i pozytywistycznej koncepcji poezji.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „O założeniach poezji pozytywistycznej”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 1 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Wyświetlenie na tablicy tematu i celów zajęć oraz wspólne z uczniami ustalenie kryteriów sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: Nauczyciel prosi wybranego ucznia o przedstawienie odpowiedzi do ćw. 1 wykonanego w domu, dotyczącego różnic między postulatami poetów romantycznych i pozytywistycznych. Następnie prosi o przypomnienie innych idei istotnych w dobie romantyzmu. Jedna osoba notuje propozycje uczniów na tablicy w formie prostej mapy myśli z głównym hasłem: poezja romantyczna. Później nauczyciel poleca, by uczniowie, na podstawie bloku tekstowego e-materiału, uzupełnili mapę myśli o drugie

hasło: poezja pozytywistyczna i odnośniki do niego. Pomysły są notowane na tablicy.

Faza realizacyjna:

1. W pierwszej części tej fazy lekcji nauczyciel prosi, by uczniowie, w parach, wykonali polecenie 1 z sekcji „Prezentacja multimedialna”. Po upływie wyznaczonego czasu wybrane osoby przedstawiają odpowiedzi swoich zespołów.
2. Później nauczyciel stawia pytanie: kto z was wolałby być poetą romantycznym, a kto pozytywistycznym? Dlaczego? Uczniowie decydują o przynależności do jednej z wymienionych formacji poetyckich i przygotowują się do dyskusji. Pomaga im w tym ćw. 2 z sekcji „Prezentacja multimedialna”.
3. **Utrwalanie wiedzy i umiejętności.** Uczniowie wykonują indywidualnie następujące ćwiczenia w sekcji „Sprawdź się”: 2-5 i 7, a następnie porównują swoje odpowiedzi z kolegą lub koleżanką. Analiza fragmentów wierszy pozytywistycznych pozwala im odnieść się do tezy zawartej w e-materiale, według której poezja końca XIX w. zbanalizowała się, a jedną z jej ważnych cech była wtórność.
4. W podsumowaniu tej części lekcji uczniowie wykonują ćw. 9, formułując kontrargumenty do oskarżeń kierowanych pod adresem poezji pozytywistycznej.

Faza podsumowująca:

1. Na koniec zajęć nauczyciel raz jeszcze wyświetla na tablicy interaktywnej lub przy użyciu rzutnika temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście wyświetlonych treści prosi uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach nauczyłem się...

Praca domowa:

1. Która z koncepcji poezji jest ci bliższa: romantyczna czy pozytywistyczna? Napisz rozprawkę na 150-200 słów.

Materiały pomocnicze

- Czesław Miłosz, *Historia literatury polskiej do roku 1939*, Kraków 1993.
- Alina Brodzka, *Konopnicka z kraju i z zagranicy*, „Pamiętnik Literacki” 56/4.
- Alina Brodzka, *Wstęp do Poezji Adama Asnyka*, Warszawa 1962.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Prezentacja multimedialna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.